

ezeket az országokat érinti, nem azokat az európaiakat, észak-amerikaiakat, akik a fosszilis fenntarthatatlanság folyamatát elkezdtek, kiélvezték, végül a legrosszabbkor másokra is rákényszerítették. S még nagyobb a baj. Ezzel a lehetőséggel játsszák el a fejlődő országok az utolsó lehetőséget. Az első és utolsó lehetőséget a megújuló energiákra, szerény életvitelre alapozott egybefüggő, önálló gazdaság kiépítésére. A fenntartható életmód és infrastruktúra kiépítésére olyan helyeken, ahol a lakosság fogyasztási színvonala még a normális szinten lenne, lett volna, csak a módokon és arányokon kellett volna változtatni. Az utolsó történelmi lehetőség vész el arra, hogy az emberiség nagyobbik fele mutasson jó példát a tévútra szaladt kisebbségnek. Lehetőség arra, hogy egyensúlyba hozzuk a Földet, és akkor talán magunk is megtaláljuk a fogyasztói társadalomtól különböző, szerényebb, de stressz mentesebb, jó utat. És még akkor is nekünk lesz jobb, ha leborul a mérleghinta: szociálisan, környezetvédelmi és egészségügyi szempontból felkészülten várhatjuk az áttérés óráját. Amikor a föld alatti „ajándék-javakat” el kell felejtünk. Amikor olaj csak volt, urán csak volt, réz csak volt, 220 volt is csak volt, minden csak volt. Rengeteg lemondással fog járni az átállás, de amikor ránk talál a kötelező megújulás, az újra és újra és újrahasznosítás korszaka, sok felhalmozott tartalékkal, tudással, kipróbált módszerekkel rendelkezve el tudjuk viselni. De mindez csak nekünk lesz így, nem az afrikaiaknak, kínaiaknak. Mert autósztrádákat és benzinalókat adunk nekik fejlesztési segély címén, nem pedig megújuló technológiákat a létező és még normális, jelenlegi életszínvonaluk mellé.

Nem csak az a baj, hogy hozzászoktatjuk magunkat, mint egy rossz drogos, az irreálisan megemelt energiafogyasztáshoz, amely aztán még a fejlett alternatív energiatermeléssel sem lesz mennyiségileg kielégíthető, hanem az is aggasztó, hogy ha a Föld nagyobbik része ezt nem bírja tovább, akkor majd az asztalunkra csap. Talán, ha nincs elég biomassza Európában, akkor más országokban akarunk majd az élelmiszer helyén dízel-repcét termeltetni, mint ma a millió tonnányi kakaót vagy banánt? Mi hát a megoldás? Mit kellene támogatnia a tisztelt világbanknak és ENSZ-koordinátoroknak? Faluközösségeket, akik a nekik jutó területen, a megfelelő létszámban és fogyasztással élnek. Ahol az egészségügy és az oktatás minimális iparcikkigényét a megújuló források és természetes nyersanyagok segítségével a társadalom maga is ki tudja termelni, soha meg nem újuló energiaformák és nyersanyagok behozatala nélkül. Abban is lehetne segítenünk, hogy az ilyen módon tényleg „fejlődő országok” ne garázdálkodják el a saját ásványkincsüket a jövő elől, még ha a világpiacon mi mindig szívesen és olcsón meg is vennénk azt tőlük. Azokat az országokat kellene bemutatnunk, ahol nem folyik urbanizációs népvándorlás, nem robban a népesedési bomba, nem nyílik a szociális olló. És ezeket a folyamatokat megerősíteni, támogatni, példaként felmutatni – követendő példaként magunknak is.

Leállítani a versenyt, visszalépni, pihenni, a Földet pedig pihenni hagyni. De hát ebben nincs semmi üzlet! ... Ebben nincs semmi üzlet.

GROMON ANDRÁS HOGYAN KELETKEZHETETT A HÚSVÉTI HIT?

A Jézus feltámadásáról szóló evangéliumi beszámolókat kapcsán érdemes egyszer végiggondolni, hogyan is keletkezhetett az apostolok és az ősegyház húsvéti hite, azaz Jézus feltámadásáról vallott hite.

Az egyház hivatalos tanításának elfogadása esetén nincs probléma, a kérdés ekkor voltaképpen nem kérdés, és ha mégis, a válasz roppant egyszerű: Isten bármit megtehet, egy halott feltámasztása egyáltalán nem okoz gondot neki.

Akinek azonban gondot okoz, hogy vakon igaznak tartsa és aztán felelősséggel vallja, hogy itt egy hulla a teremtés (megszokott) rendjével ellentétes módon „feltámadt”, és olyan szellemalakká változott, amely képes tetszése szerint a túlvilágban vagy e világban mozogni, önkényesen láthatóvá vagy láthatatlanná lenni, és ha kell, megtapogattatni magát (Lk 24,39: „Tapintsatok meg!... A szellemnek nincs húsa és csontja, mint nekem”), s a végén a felhőkben lebegve a mennybe távozni (Lk 24,51; Csel 1,11) – annak számára mégiscsak értelmes a kérdés: Hogyan jött létre az ősegyház húsvéti hite?

Annyi bizonyos, hogy Jézus megfeszítése után valami nagyon szokatlannak, rendkívülinek kellett történnie. Ugyanis néhány hét múltán ugyanott, ahol Jézust mint eretneket kivégezték, létrejött az „ősegyház” olyan zsidókból, akik keresztre feszítése ellenére Messiásként tisztelték Jézust, holott korábban meg voltak győződve arról, hogy a Messiás nem szenvedhet (vö. Mt 16,22). Ez a szokatlan, rendkívüli csak az lehet, amit hagyományosan úgy mondunk: Jézus feltámadása. Csakhogy mit jelent ez a feltámadás? (Tehát nem a halottak feltámadása általában!...)

A modern teológusok viszonylag könnyen megoldják a problémát: vagy látomásaik voltak az apostoloknak, s ezekben Jézus feltámadottként jelent meg nekik, vagy belső, lélektani folyamatok eredményeként alakult

ki bennük Jézus feltámadásának hite (például: „Isten nem hagyhatta cserben ezt a nagyszerű prófétát, tehát élnie kell, ahhoz pedig fel kellett támadnia”; vagy: árulásuk miatti súlyos lelkiismeret furdalásukat kompenzálták: „biztosan él”) – és ezt a hitet öltöztették aztán megfelelő történetekbe.

Ezek az értelmezések nem zárhatók ki, de nagyon súlyos további problémákat vetnek föl: a) Egy csokorra való, ami a történeteket illeti: Minek kitalálni a zsidó jog szerint tanúként számba nem jöhető asszonyokat, akik elsőként hallják a húsvéti üzenetet és látják a Feltámadottat? Minek kitalálni egy üres sírt, és megadni tulajdonosként a Főtanács egyik gazdag tagjának nevét, hogy a kételkedők utánajárhassanak? Minek kitalálni a test „elcipelését” (Jn 20,13.15), ahelyett hogy a Feltámadott diadalmas vonulásáról vagy netán repüléséről beszélnének? Minek kitalálni egy fiatalembert (Mk 16,5) egy angyal (Mt 28,2) helyett? Minek etetni és itatni a Feltámadottat, sőt lépes mézet nyalogatni vele, hiszen a kételkedőkben ez csak nehézségeket okoz (Lk 24,42-43; Csel 10,41)? Miért jelenik meg a Feltámadott mindig titokban, „bujkálva”, ha egyszer „dicsőségesen” támadt fel, és már semmi baj nem érheti? Miért nem találták ki a Feltámadott csodatételeit? – b) Bár nem lehetetlen, de lélektanilag elég problematikus egy ilyen, a teológusok által feltételezett módon létrejött „húsvéti hittel” előállni, s még inkább vállalni ezért a hitért az üldöztetést és a kivégzést, vagy akár csak annak veszélyét is. – c) Szinte képtelenség egy ilyen módon létrejött hittel odaállni az események többi tanúja, vagy csak egyszerűen kortársa elé, amikor is egyrészt nem lehet „messziről jött emberként” azt mondani, amit akarunk, másrészt nincs adva egy ájtatos hallgatóság, amely az egyház hite alapján már úgyszólván tudja, hogyan állnak a dolgok, vagy legalábbis kész elfogadni a Tanítóhivatal szavát, hanem tenyeres-talpas emberekről van szó, akik számára még az is kétséges, hogy egyáltalán van-e feltámadás, és ezért bármikor megkérdézhetik: „Mondd csak, Péter, ezt tényleg láttad, vagy csak álmodtad, netán látomásod volt!?” és az utóbbi két esetben aligha csatlakoznak lelkesen Jézus feltámadásának hitéhez.

Reális és elfogadható magyarázatot jelenthet viszont ez: Jézus nem halt meg a kereszten; a sírban magához tért; Arimatheai József elvitte és elrejtette; a gondos ápolásnak köszönhetően fölépült; az apostolok tényleg találkoztak vele, látták, tapintották, vele ettek-ittak (Csel 10,41). Ha mindezt tényleg megtapasztalták, akkor bátran előállhattak „feltámadásának” hírével.

Néhány azon mozzanatok közül, amelyek egyébként hihetővé teszik, hogy Jézus túlélte kivégzését: nem kínlódott napokig a kereszten, hanem a szombat közeledte miatt hamar levették; nem törték el a lábszárcsontját, mint sietség esetén szokás volt; akadt, aki (státusa alapján) elkérhette Jézus testét Pilátustól, különben feltehetően a kivégzett bűnözők gödrébe vetették volna; Pilátus kiadta Jézus testét, noha ez nem volt kötelessége, és kockázatokat rejtett magában; nem földbe temették, hanem

sziklasírba; nem volt idő megmosni és szabályosan eltemetni, különben múmiaszerűen bepólyázták volna, a sírt pedig a következő temetésig nem nyitották volna ki; a lándzsaszúrás nem ért szükségképpen életfontosságú szerveket, János evangélista csak Jézus „oldalának” megnyitására szól (19,33).

Itt azonban most nem az érdekel, hogy lehetséges-e ilyesmi, hanem az, hogy ha így történt, ha ez a természetes folyamat zajlott le, akkor az apostolok miért nem így mondták azt el, és miért beszéltek Jézus „feltámasztásáról”. A válaszkísérlet előtt azonban még két dolgot vegyünk tekintetbe!

Az egyik: Vannak utalások arra, hogy az apostolok tényleg úgy gondolták, sőt hirdették, hogy Jézus nem halt meg és nem támadt fel, hanem az említett természetes folyamatról volt szó: a) Az első és leghitelesebb híradásban (bár itt az asszonyokról van szó, de hát mégiscsak ez a húsvéti hit kiindulópontja) nem az áll, hogy Jézus „feltámadt” (anesté) vagy hogy „Isten feltámasztotta” (anestésen), hanem hogy „fölébresztetett, fölkelletett, fölgyenesített, fölébredt, magához tért” (égerthé: Mk 16,6), és ugyanezt a szót (égeiren) használja Péter apostol az Apostolok cselekedetei szerint Kornéliusz házában: „Isten fölébresztette, fölegyenesítette őt...” (10,40; ld. még 13,30.37 – noha a Csel, s benne Péter is a „feltámasztotta” kifejezést is használja, vö. 2,24.32; 10,41; 13,34). – b) Péter első nyilvános beszéde (Csel 2,22-36) eléggé egyértelműen utal arra, hogy Jézus nem halt meg: „Ti keresztre szögeztétek... De Isten feltámasztotta őt, feloldván (aor. part.) a halál fájdalmait... Nem adta oda a Hádésznek, és teste nem látott rothadást” (2,24.27.31), magyarul: a keresztre szögezés nem érte el a célját, Jézus megölését, mert Isten „feltámasztotta” őt, feloldván = megszüntetvén (értsd: azzal, hogy megszüntette) azokat a „szülési fájdalmakat” (ódinas), melyek általában a halálhoz vezetnek; ugyanilyen világos: „nem adta oda a Hádésznek, nem hagyta beleesni a Hádészba”, azaz a holtak birodalmába = még nem volt halott; ugyanezt jelenti, hogy „teste nem látott rothadást”, azaz nem indult oszlásnak, nem érte a végérvényes halál.

A másik: Bárki bármikor bármilyen eseményt mond el, vagy pláne értelmez, ezt mindig egy adott „paradigmán”, értelmezési és közlési mintán, sémán belül, annak segítségével teszi (akár tudatában van ennek, akár nincs); ez a paradigma sok tényezőből tevődik össze, de két eleme kiemelkedő fontosságú: az egyik az adott ember (és az adott kor) világképe (vagy természetképe, kicsit talán leegyszerűsítve: természettudományos ismeretei), a másik az adott ember világnézete, közelebbről (filozófiai és) teológiai felfogása (még konkrétabban: dogmatikája); persze a kettő sokszor átfedi egymást. Egyszerűen szólva: mindenki aszerint értelmez és mesél el egy eseményt, hogy „milyen (ideológiai) szemüveggel nézi” (ennek a szemüvegnek a legtöbb ember nincs tudatában, és még aki tudatosítja is, és „le akarja venni”, azaz tárgyilagos, tárgyyszerű akar lenni, annak is csak egy bizonyos határig sikerülhet).

Lássuk most már, miért is beszéltek az apostolok mégis Jézus „feltámasztásáról”, ha egyszer feltételezhető, hogy tudták: „csupán” magához tért?!

Az általános zsidó gondolkodásmód (paradigma) szerint a világ minden jelensége és eseménye mögött Isten áll közvetlen okként: mindent Ő „mozgat”, Ő intéz (ha nem kell is ezt feltétlenül fizikai oksággént fölfogni); ld. például az olyan ószövetségi leírásokat, miszerint „az Úr erős keleti szelet támasztott” (2Móz 10,13), „az Úr zavart keltett az ellenség táborában, kidöntötte harci szekereik kerekeit” (2Móz 14,24-25), „az Úr fürjeket vezérelt a vándorló nép táborába” (4Móz 11,31; talán ez a szemlélet mutatkozik meg Jézus egyik-másik kijelentésében is: „Atyátok nélkül még egy veréb sem hullik a földre”, Mt 10,29; vagy: „Isten öltözteti a mezei virágokat, táplálja az ég madarait”, Mt 6,26.30). Ha tehát az apostolok úgy tudták-gondolták is, hogy Jézus nem halt meg a kereszten, hanem csak tetszhalott volt (kómában volt), és később, a sírban nem föltámadt, hanem csak magához tért (égerthé, „fölbredt”), akkor is magától értetődően (vö. tudattalan paradigma!) és tiszta lelkiismerettel fogalmazhattak úgy, hogy „Isten föltámasztotta” Jézust.

Sőt! Az általános felfogáshoz és beszédmódhoz képest két oknál fogva is „fokozott joggal” beszélhetek így: a) A keresztre feszítés túlélése egészen rendkívüli, ritka, mondhatni egyszeri esemény volt (bár Josephus Flavius említ eseteket), tehát joggal beszélhetek (a saját paradigmájukon belül) „fokozott” isteni közbeavatkozásról. – b) Ugyancsak a zsidó közfelfogásra alapozva joggal láthattak „bizonyító csodat” (közvetlen isteni beavatkozást) Jézus életben maradásában, azaz úgy láthatták, hogy Isten igazságot szolgáltatott az ártatlan prófétának (messiásnak?) ellenségeivel szemben (vagyis „istenítéletet” láthattak benne a nagyra becsült Főtanács ítéletével szemben).

De ha nem úgy gondolták volna is az apostolok, hogy Jézus csak tetszhalott volt, és ezért még a fent idézett szövegeket is (Mk 16,6; Csel 2,24-27.31; 10,40) úgy kellene értelmezni, hogy Jézus valóságos haláláról és feltámasztásáról beszéltek, az sem lenne perdöntő bizonyíték Jézus halála és feltámadása mellett; abban a korban ugyanis igen kezdetlegesek voltak a biológiai-orvosi ismeretek, ennél fogva egyáltalán nem magától értetődő, hogy biztosan meg tudták állapítani a halál beálltát, különösen a nagypénteki „kapkodásban”. (Ugyanez vonatkozik a Jézus oldalát lándzsával megszúró katonára vagy a kivégzést vezető századosra is; vö. még Jairus lányának története: a hírhozók azt mondják: „már meghalt”, Jézus: „csak alszik”, Mk 5,35.39). Könnyen megeshetett hát, hogy Jézust csak halottnak tartották, azután ténylegesen találkoztak vele testi mivoltában (csak ebben az esetben mondhatta Péter hazugság nélkül: „Vele ettünk és ittunk... feltámadása után”, Csel 10,41), a kettő között történeteket pedig (a zsidó paradigmában gondolkodva) nem értelmezheték és nem nevezheték másként, mint hogy „Isten feltámasztotta Jézust a halottak közül”. (Egyébként: még

a 20. századi Magyarországon is temettek el tetszhalottakat abban a hitben, hogy valóban meghaltak!)

Akár az első, akár a második verzió a helytálló (paradigmatikus gondolkodás vagy kezdetleges biológiai-orvosi ismeretek), nem eshetünk abba a hibába, hogy a 2000 évvel ezelőtti zsidó paradigmában mondottakat szó szerint átvesszük a mai európai paradigmába, ahelyett hogy „lefordítanánk” az akkori szövegek értelmét a mai paradigmára, illetve az azt kifejező nyelvre. Ha ezt nem tesszük meg, akkor ugyanazt a hibát követjük el, mint amikor szó szerint (és dogmaként!) vettük a hat napos tereméstörténetet, és ebben az esetben eljön az idő, amikor ezért ugyanúgy megmosolyognak majd minket, mint ahogy mi megmosolyogjuk nem is olyan távoli elődeinket...

Továbbá akár az első, akár a második verzió a helytálló, ami az ősegyház feltámadáshitét illeti, számításba kell vennünk még egy fontos szempontot: Itt is erősen működött egy (különben általánosan jellemző) vallástörténeti jelenség, nevezetesen a hagyományátadási folyamatot kísérő (s az idő múlásával egyre jobban burjánzó!) legendaképződési folyamat, amely a legszélesebb értelemben a krisztológiai tendenciát jelenti (az „emberfia” Jézusból megalkotják az „istenfia” Krisztust, az emberből Istent csinálnak), és amelynek egyik eredménye vagy megnyilatkozása, hogy az eredetileg „természetes” (= a teremtés rendjébe illő), csodamentes, bár kétségtelesen rendkívüli hűsvéti eseményt (= egy ember túléli a keresztre feszítést) masszív, természet-fölötti csodává „javítják ki” (pontosabban: fűjják föl). Csak három bizonyító példa: 1) Márknál a vasárnap hajnalban a sírhoz siető asszonyok egyszerre annyi látnak, hogy a követ valaki már elhengerítette a sír bejáratától (16,4), és sírörzökről szó sem esik; Máténál nagy földrengés támad, az Úr angyala leszáll az égből, elhengeríti a követ (tekintete mint a villám, ruhája mint a hó), az örök halálra rémülnek (28,2-3); Lukácsnál már két férfi (angyal) áll ott ragyogó öltözetben, az asszonyok félelmükben a földre szegeztek tekintetüket (24,4). – 2) Mk a sírban ülő, információt adó alakot „ifjúnak, fiatalembernek” mondja (16,5; a neaniskos-t csak ebben az értelemben használja az egész Újszövetség: Mt 19,20.22; Mk 14,51; Lk 7,14; Csel 2,17; 5,10; 23,18-22; 1Jn 2,13); Mt az „ifjúból” „angyalt” (angelos) csinál (28,2), Lk „két férfit” (24,4), de ezek ragyogó öltözetben vannak, s így ugyancsak angyaloknak értelmezhetőek (Lk a 24,23-ban maga is így értelmezi, és Jn 20,12 így is nevezi őket). – 3) Ami Jézussal történt, azt Mk úgy nevezi: égerthé (16,6): „fölbresztetett, fölbredt, magához tért”; Mt már azt írja, (égerthé) „a halottak közül”, ráadásul „amint megmondta” (28,6-7). – Ez a csodagyártási folyamat idővel teljesen átszővi és végül szinte felismerhetetlenné teszi az eredeti történeteket. A későbbi korok pedig mindent készpénznek vesznek...

Külön tanulmányt igényelne annak bemutatása, miért és hogyan alakult ki Pál hite Jézus feltámadásáról, miért alakult épp olyanná, amilyenné, és miért vált szá-